

Uniwersytet Warszawski
Wydział Prawa i Administracji

Jacek Lewkowicz

ODPOWIEDZIALNOŚĆ PRAWNA
ZWIĄZKÓW ZAWODOWYCH W POLSCE

Autoreferat rozprawy doktorskiej

Promotor:

dr hab. Monika Latos-Miłkowska, prof. ALK

Recenzenci:

dr hab. Małgorzata Kurzynoga, prof. UŁ

dr hab. Jan Piątkowski, prof. UMK

Warszawa, 2022 r.

I. UZASADNIENIE WYBORU TEMATU ROZPRAWY

Związki zawodowe są istotnym elementem społecznej gospodarki rynkowej w Polsce, o której stanowi Konstytucja RP¹. Organizacje związkowe tworzą jednocześnie grupę największych dobrowolnych stowarzyszeń w Polsce². Podstawową działalnością związków zawodowych jest reprezentacja i obrona praw pracowniczych oraz interesów zawodowych i socjalnych ludzi pracy³. Związki zawodowe mogą być aktywne na różnych poziomach – zakładowym, ponadzakładowym i krajowym, dzięki czemu mają realne instrumenty wpływu na kształtowanie polskiego rynku pracy⁴. Polskie związki zawodowe posiadają bardzo istotne uprawnienia i obowiązki sformułowane w prawie pracy. Właśnie dzięki tym regulacjom związki zawodowe mogą realizować misję reprezentacji pracowników wobec dysproporcji sił indywidualnego pracownika i pracodawcy. Jednocześnie, wykonując swoje prawa i obowiązki wchodzi w relacje prawne o różnym charakterze, które często generują problem odpowiedzialności prawnej związku zawodowego. Działalność związkowa wiąże się bowiem nie tylko z uprawnieniami, ale także z odpowiedzialnością prawną związków zawodowych za naruszenie przepisów prawa, czemu przede wszystkim poświęcona jest dysertacja.

W tym kontekście dla stabilności obrotu prawnego, a także percepcji związków zawodowych w społecznej gospodarce rynkowej, ważna jest pogłębiona interpretacja a w niektórych przypadkach rekonstrukcja odpowiedzialności prawnej związków zawodowych za naruszenie obowiązujących regulacji. Bowiem obok mechanizmów bezpośredniego wpływu na politykę gospodarczą oraz kształtowanie regulacji rynku pracy i polityki społecznej w Polsce, to właśnie reguły odpowiedzialności prawnej związków zawodowych, ich transparentność i jednoznaczność, mogą wyraźnie rzutować na pozycję związku zawodowego jako realnego partnera w kształtowaniu współczesnego rynku pracy. Odpowiedzialność prawna związków zawodowych implikuje charakter i zakres ponoszonych przez nie konsekwencji za zdarzenia lub stany rzeczy, które podlegają ujemnej kwalifikacji prawnej i jednocześnie można je przypisać związkom zawodowym. W tym kontekście odpowiedzialność prawna związków zawodowych pełni m.in. funkcję represyjną, kompensacyjną, lub prewencyjną. Nie bez znaczenia jest też funkcja ochronna wobec innych uczestników rynku pracy, czy też funkcja

¹ Art. 20 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483 ze zm.).

² J. Gardawski, A. Mrozowicki, J. Czarzasty (2012), Historia i teraźniejszość związków zawodowych w Polsce, *Dialog*, nr 3, s. 3-30.

³ Art. 1 ustawy o związkach zawodowych.

⁴ J. Gardawski, A. Mrozowicki, J. Czarzasty (2012), op. cit.

kontrolna na rzecz stabilizacji rynku pracy w wymiarze instytucjonalnym⁵. Jednocześnie, reguły odpowiedzialności prawnej związków zawodowych nie powinny rzutować negatywnie na ich niezależność.

Problematyka odpowiedzialności prawnej związków zawodowych jest niezwykle istotna i złożona. Jeszcze przed rozpoczęciem transformacji ustrojowej w Polsce w latach dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku, w literaturze prawniczej badano współczesne kierunki przekształceń odpowiedzialności podmiotów prawa pracy⁶. Z uwagi na szczególnie doniosłe znaczenie odpowiedzialności podmiotów prawa pracy w kształtowaniu nowoczesnego rynku pracy, pod uwagę brano zarówno na bieżąco wprowadzane regulacje w związku z reformami społeczno-gospodarczymi, jak również postulaty *de lege ferenda*⁷. Mimo dostrzeżenia dużego znaczenia nie tylko kształtowania przepisów prawa, ale także praktyki ich stosowania, dla dochodzenia odpowiedzialności od podmiotów prawa pracy, w polskiej literaturze nie powstała do tej pory monografia poświęcona tematyce odpowiedzialności prawnej związków zawodowych, obejmująca spektrum ich działalności w sposób holistyczny. Dostępne są bardzo wartościowe monografie traktujące o odpowiedzialności związków zawodowych w wybranych obszarach, do których czynię w dysertacji liczne odwołania. Niemniej jednak dotychczas brakuje opracowania, które stanowiłoby próbę uwzględnienia odpowiedzialności prawnej związków zawodowych w najważniejszych sferach ich działalności jednocześnie. Tym samym rozprawa uzupełnia literaturę przedmiotu w przytoczonym wymiarze.

II. PRZEDMIOT I CEL ROZPRAWY ORAZ ZASTOSOWANE METODY BADAWCZE

Celem rozprawy jest przede wszystkim uporządkowanie i analiza problematyki odpowiedzialności prawnej związków zawodowych w Polsce. Jako, że dostępne w literaturze opracowania obejmują odpowiedzialność prawną związków zawodowych jedynie w wybranych aspektach, jak np. w związku z organizacją nielegalnego strajku, celem dysertacji jest dokonanie kompleksowej analizy problematyki odpowiedzialności prawnej związków zawodowych w Polsce: analizy obowiązków związków zawodowych, których naruszenie może skutkować odpowiedzialnością prawną, analizy rodzajów odpowiedzialności prawnej, które

⁵ S. Wronkowska, Z. Ziemiński (2001), *Zarys teorii prawa*, Poznań: Ars boni et aequi.

⁶ W. Sanetra (1988), Współczesne kierunki przekształceń odpowiedzialności podmiotów prawa pracy, *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Społeczny*, nr 4, s. 97-114.

⁷ Ibidem.

mogą mieć zastosowanie do związków zawodowych oraz analizy zaoferowanych przez ustawodawcę rozwiązań w zakresie prawnej odpowiedzialności związków zawodowych. Ponadto, ważnym celem pracy jest sformułowanie rekomendacji *de lege lata* w związku z interpretacją odpowiedzialności związków zawodowych w przypadkach, gdy nie wynika ona wprost z przepisów prawa lub rekomendowane rozwiązanie nie jest dostępne w doktrynie prawa pracy. Tym samym proponowane są rozwiązania na rzecz poprawy pewności obrotu prawnego związanego z aktywnością związkową. Rozprawa doktorska ma także na celu podjęcie oceny efektywności regulacji prawnych dotyczących odpowiedzialności prawnej związków zawodowych w Polsce. Identyfikacja kluczowych problemów towarzyszącym przepisom determinującym odpowiedzialność związków zawodowych jest koniecznym krokiem dla sformułowania wniosków *de lege ferenda*. Efektywność regulacji obejmujących odpowiedzialność prawną związków zawodowych jest w rozprawie oceniana w zakresie zgodności z podstawowymi zasadami prawa pracy, spójności z zadaniami przypisanymi związkom zawodowym, a także precyzji językowej i spójności logicznej przepisów prawa. Rozważania prowadzone w dysertacji obejmują odpowiedzialność związków zawodowych w wymiarze cywilnym, karnym, quasi-administracyjnym oraz statutowym. Realizacja tych zadań badawczych ma szansę przyczynić się do wypełnienia luki w literaturze przedmiotu zarysowanej powyżej. Ponadto, badania poczynione w dysertacji ułatwią sformułowanie odpowiedzi na pytanie, czy zasady odpowiedzialności związków zawodowych określone przepisami prawa w zasadzie na początku przemian ustrojowych są adekwatne do obecnego stanu rynku pracy.

W rozprawie wykorzystana została metoda analizy dogmatycznej. Polegała ona na wnikliwej analizie aktów prawnych obowiązujących w Polsce, jak również orzeczeń sądowych i literatury prawniczej. Taka metoda badawcza pozwoliła na realizację założonych wcześniej celów badawczych dzięki interpretacji norm prawnych, refleksji nad ich konstrukcją oraz ich systematyzacji. Z uwagi na zakres tematyczny dysertacji, którego analiza wymaga odwołań do różnych gałęzi prawa, w pracy badane są normy prawa pracy, prawa cywilnego, prawa karnego oraz administracyjnego. Zagadnienie odpowiedzialności prawnej związków zawodowych pozostaje bowiem na pograniczu tych sfer. O ile instytucja związków zawodowych należy do zbiorowego prawa pracy, to ich aktywność wyraźnie wykracza poza ten zakres. Dla kompletności rozważań i lepszego zrozumienia spektrum aktywności związkowej, dysertacja zawiera także charakterystykę źródeł obowiązków związkowych. Oprócz walorów naukowych

rozprawy, warto podkreślić jej możliwe wykorzystanie praktyczne przez organy stanowiące prawo.

III. STRUKTURA ROZPRAWY

Rozprawa składa się z 7 rozdziałów, wstępu oraz zakończenia.

Przed badaniami nad poszczególnymi ujęciami odpowiedzialności prawnej związków zawodowych, uwaga została poświęcona samemu zagadnieniu odpowiedzialności prawnej. Dzięki normom prawnym i skonstruowanej na ich bazie odpowiedzialności prawnej, możliwe jest rozstrzygnięcie, kto, za co, przed kim i w jakim trybie odpowiada. W związku z powyższym, w rozdziale pierwszym przeprowadzono analizę pojęć odpowiedzialności, odpowiedzialności prawnej, a także rodzajów odpowiedzialności prawnej, ze szczególnym uwzględnieniem odpowiedzialności karnej, cywilnoprawnej, administracyjnoprawnej a także opartej na przepisach prawa pracy. Rozważania odnoszą się też do koncepcji odpowiedzialności słusnościowej. Treść tego rozdziału stanowi przede wszystkim charakterystykę odpowiedzialności prawnej w Polsce, co przybliży odbiorcy tekstu podstawowe zasady, zakres i rodzaje odpowiedzialności prawnej. W kolejnych sekcjach dysertacji odpowiedzialność prawna związków zawodowych w Polsce jest rozpatrywana przez pryzmat przywołanych w rozdziale pierwszym typów odpowiedzialności.

Rozdział drugi obejmuje problematykę zakresu podmiotowego odpowiedzialności prawnej związków zawodowych w kontekście ich struktury organizacyjnej, osobowości prawnej, oraz osób działających w ich imieniu. Struktura organizacyjna związku zawodowego, osobowość prawna związku i związkowych jednostek organizacyjnych, jak również upoważnienie do działania w imieniu związku zawodowego, rzutują bowiem na związkową odpowiedzialność prawną. Co istotne, rozdział drugi obrazuje różne relacje między miejscem jednostki organizacyjnej związku zawodowego w całej strukturze związkowej a jej osobowością prawną, w kontekście tzw. podwójnej osobowości prawnej. Odwołania do literatury przedmiotu poczynione na łamach tej sekcji pozwala na stwierdzenie dużego znaczenia tych kwestii.

Rozdział trzeci przedstawia obowiązki związków zawodowych oraz osób działających w ich imieniu. Zakres obowiązków związkowych w dużym stopniu powiązany jest z zakresem i charakterem odpowiedzialności związkowej. W szczególności, zaprezentowane w tej części dysertacji zostały obowiązki związków zawodowych wynikające z ustaw (w podziale na obowiązki z zakresu reprezentacji ogólnej, reprezentacji szczególnej, obowiązki w związku ze sporami zbiorowymi, obowiązki wobec pracodawcy i obowiązki administracyjnoprawne), a także postanowień układów zbiorowych pracy i statutów związkowych. Obowiązki związków zawodowych zostały uporządkowane w taki sposób, aby poszczególnym ich grupom można było w kolejnych rozdziałach dysertacji przypisać odpowiednie zasady odpowiedzialności.

W ramach rozdziału czwartego przedmiotem badań jest odpowiedzialność cywilnoprawna w odniesieniu do związków zawodowych w Polsce, z zarysem specyficznych uwarunkowań stosowania przepisów prawa cywilnego do problematyki działalności związkowej. Odpowiedzialność cywilnoprawna o charakterze deliktowym lub odszkodowawczym jest odniesiona do konsekwencji aktywności związkowej w relacjach z członkami związku zawodowego, z podmiotami zewnętrznymi, do skutków naruszenia przepisów ustawy o rozwiązywaniu sporów zbiorowych, jak również postanowień statutu związku zawodowego i postanowień obligacyjnych układu zbiorowego pracy. Odpowiedzialność cywilnoprawna w kontekście związków zawodowych ma potencjalnie szeroki zakres przedmiotowy, natomiast w wymiarze podmiotowym jest silnie zależna od zadań danej jednostki organizacyjnej związku zawodowego i jej osobowości prawnej.

Rozdział piąty z kolei traktuje o odpowiedzialności karnej obejmującej przedstawicieli związkowych. Biorąc pod uwagę naturę odpowiedzialności karnej, po pierwsze jest ona determinowana przepisami ustawy. Po drugie, może ona być w zasadzie przede wszystkim odniesiona do osób działających w imieniu związku zawodowego, a nie związku zawodowego jako osoby prawnej, chociaż w praktyce odpowiedzialność prawna związkowców może wyraźnie rzutować na sam związek zawodowy. W ramach tego rozdziału analiza dotyczy odpowiedzialności karnej za naruszenie przepisów ustawy o rozwiązywaniu sporów zbiorowych, ustawy o związkach zawodowych, jak również pozostałych ustaw, tj. ustawy o informowaniu pracowników i przeprowadzaniu z nimi konsultacji, ustawy o stanie wojennym oraz o kompetencjach Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych i zasadach jego podległości konstytucyjnym organom Rzeczypospolitej Polskiej, ustawy o stanie wyjątkowym i ustawy o stanie klęski żywiołowej. W dysertacji zawarte zostało rozróżnienie na przestępstwa i wykroczenia popełnione przez przedstawicieli związkowych.

Rozdział szósty zawiera rozważania o odpowiedzialności quasi-administracyjnoprawnej związków zawodowych wynikającej z naruszenia przepisów prawa. Jak zostało umotywowane we wprowadzeniu do tego rozdziału, do związków zawodowych nie można odnieść odpowiedzialności administracyjnoprawnej *per se*, ponieważ przedmiotowa odpowiedzialność wynika z decyzji sądów powszechnych, a nie aparatu administracyjnego. Wspomniana cecha jest kluczowa z perspektywy zasady niezależności związków zawodowych sformułowanej w przepisach krajowych i międzynarodowych. Niemniej jednak, w związku z powyższym, rozważania dotyczą odpowiedzialności quasi-administracyjnoprawnej, z sankcjami typowymi dla odpowiedzialności administracyjnoprawnej. Analiza obejmuje w szczególności wybrane konsekwencje naruszenia przepisów ustawy o związkach zawodowych, uchybienia reguł rejestracji związków zawodowych oraz uchybienia w rejestracji układów zbiorowych pracy.

Rozdział siódmy dotyczy odpowiedzialności statutowej za naruszenie postanowień statutowych, jako kluczowego aktu prawnego determinującego charakter działalności danego związku przez członków związku zawodowego, jego organy, osoby pełniące określone funkcje związkowe a także podmioty uprawnione do jego reprezentacji. W tej części dysertacji uwaga jest poświęcona przede wszystkim odpowiedzialności determinowanej postanowieniami statutu związkowego.

Całość rozprawy zwieńcza zakończenie, jako osobna sekcja, stanowiąca podsumowanie rozważań prowadzonych na kanwie dysertacji, z odwołaniem do zaprezentowanych powyżej celów badawczych.

IV. WNIOSKI

Rozważania przedstawione w rozprawie dowodzą wysokiego stopnia złożoności kwestii odpowiedzialności prawnej związków zawodowych w Polsce. Zrealizowany został zasadniczy cel doktoratu, czyli uporządkowanie i analiza problematyki odpowiedzialności prawnej związków zawodowych w Polsce, na rzecz lepszego zrozumienia praktycznego funkcjonowania przyznanych im praw i obowiązków, a także ich pozycji w społecznej gospodarce rynkowej. W dysertacji sformułowane zostały także rekomendacje *de lege lata* w związku z interpretacją odpowiedzialności związków zawodowych w przypadkach, gdy nie wynika to wprost z przepisów prawa lub rekomendowane rozwiązanie nie jest dostępne w

doktrynie prawa pracy – w perspektywie odpowiedzialności cywilnej, karnej, quasi-administracyjnej i statutowej.

Złożoność problematyki odpowiedzialności prawnej związku zawodowego wynika z wielości źródeł i zróżnicowanego charakteru obowiązków związków zawodowych. Na źródła obowiązków związków zawodowych składają się bowiem ustawy (m.in. ustawa o związkach zawodowych, ustawa o rozwiązywaniu sporów zbiorowych, kodeks pracy), postanowienia układu zbiorowego pracy, czy też statut związkowy. Związkom zawodowym w Polsce przysługuje szeroki wachlarz uprawnień i obowiązków. Co istotne, w przypadku skorzystania przez związek z danego uprawnienia, związek zawodowy może być zobowiązany do określonego procedowania. Obowiązki związków zawodowych przewidziane wprost na łamach ustaw obejmują przede wszystkim te związane z realizacją zasady reprezentacji ogólnej (obowiązki, przy realizacji których związek reprezentuje wszystkie osoby wykonujące pracę zarobkową), reprezentacji szczególnej (zajmowanie przez związek zawodowy stanowiska w indywidualnych sprawach dotyczących osób zrzeszonych w związku zawodowym), obowiązki dotyczące sporów zbiorowych, obowiązki wobec pracodawcy oraz obowiązki administracyjne. Co istotne, ustawy co do zasady nie zawierają *explicite* wytycznych w zakresie odpowiedzialności prawnej związków zawodowych w następstwie naruszenia zasad reprezentacji ogólnej lub szczególnej, co spowodowało konieczność ustalenia reżimu prawnego odpowiedzialności za ich naruszenie. Ustalono, że naruszenie obowiązków z zakresu reprezentacji ogólnej może implikować odpowiedzialność karną (np. karę ograniczenia wolności), quasi-administracyjną (np. skreślenie związku zawodowego z rejestru), bądź statutową (np. skrócenie kadencji wybranego organu związkowego), natomiast brakuje w tym przypadku przesłanek dla dochodzenia odpowiedzialności kontraktowej. Warto jednak zauważyć, że naruszenie niektórych z zasad reprezentacji ogólnej, tj. brak dobrej wiary w rokowaniach, lub udostępnianie lub ujawnianie tajemnicy przedsiębiorstwa przez związek zawodowy, może wyrządzić szkodę pracodawcy. W przypadku wystąpienia tego typu szkody i jej związku z naruszeniem przepisów ustawy przez związek zawodowy, pracodawca może dochodzić odpowiedzialności deliktowej związku zawodowego. Z kolei ze względu na umowny charakter statutu związkowego i naturę relacji, wiążącej członka związku z samym związkiem, naruszenie zasad reprezentacji szczególnej przez związek zawodowy może potencjalnie powodować odpowiedzialność kontraktową. Naruszenie prawa przez związek zawodowy w związku z organizacją lub prowadzeniem sporów zbiorowych powoduje odpowiedzialność karną, cywilną, które to reżimy odpowiedzialności ustawodawca wskazuje

wprost w ustawie. Nie jest również wykluczona odpowiedzialność statutowa. Z kolei niewykonanie przez związek zawodowy obowiązków wobec pracodawcy (np. w zakresie informowania o liczbie członków związku zawodowego) może implikować odpowiedzialność karną, statutową, bądź deliktową, jeśli naruszenie przedmiotowych obowiązków spowoduje szkodę pracodawcy. Naruszenie obowiązków o charakterze administracyjnym (np. rejestracji związku zawodowego w Krajowym Rejestrze Sądowym lub zawiadomienia właściwego sądu o zmianie statutu związkowego) implikuje natomiast odpowiedzialność quasi-administracyjnoprawną. Odpowiedzialność związków zawodowych może mieć również źródło w postanowieniach układów zbiorowych pracy. W ramach układów zbiorowych pracy określa się warunki treści stosunków pracy, a także wzajemne zobowiązania stron układu – odpowiednio postanowienia normatywne oraz obligacyjne. Naruszenie postanowień obligacyjnych przez związek zawodowy może być przesłanką dla dochodzenia odpowiedzialności kontraktowej. Statut związku zawodowego, tworzony w oparciu o ustawę o związkach zawodowych wyznacza obowiązki dla związku zawodowego jako całości, organów związkowych oraz członków związku zawodowego w działalności związkowej, w tym konkretnych metod osiągania celów danego związku a także relacji z podmiotami zewnętrznymi. Naruszenie postanowień swojego statutu przez związek zawodowy powoduje odpowiedzialność statutową związku determinowaną treścią samego statutu, o ile statut związku zawodowego zawiera postanowienia regulujące tę materię.

Kolejnym istotnym wątkiem z perspektywy rozważań prowadzonych w rozprawie jest struktura organizacyjna związków zawodowych oraz osobowość prawną organizacji związkowych. Uporządkowanie kwestii struktury organizacyjnej związku zawodowego, osób upoważnionych do jego reprezentacji, lub osobowości prawnej jednostek związku pozwala bowiem na określenie ogólnych ram odpowiedzialności prawnej związku zawodowego. Struktura związkowa jest w części narzucona przez ustawodawcę, który wprost ustanawia niektóre jej formy i przypisuje im uprawnienia, a po części może być kształtowana przez sam związek zawodowy. Statut związku zawodowego wraz z uchwałami związkowymi określa strukturę organizacyjną związku zawodowego. Związek zawodowy nieposiadający struktury zakładowej nie ma w zasadzie możliwości wykorzystywania w pełni swoich uprawnień i zadań. Statut związku zawodowego powinien zawierać odniesienie co do osobowości prawnej swoich jednostek organizacyjnych. Zakładową organizację związkową można traktować m.in. jako jednostkę organizacyjną związku zawodowego, który jest osobą prawną. Zakładowa organizacja związkowa może sama również posiadać osobowość prawną, a zatem powstaje

sytuacja kilkustopniowej – podwójnej osobowości prawnej. W praktyce efektywne dochodzenie odpowiedzialności prawnej związku zawodowego jest utrudnione właśnie ze względu na zakładową strukturę ruchu związkowego i konstrukcję podwójnej osobowości prawnej związków zawodowych. W literaturze przedmiotu oferowane są rozwiązania mające na celu przewyciężenie tego problemu⁸, jednakże ich praktyczna efektywność nie została jeszcze zweryfikowana.

Przeprowadzone badania wskazują przede wszystkim na potencjalnie szeroki zakres zastosowania odpowiedzialności cywilnej do działalności związków zawodowych. W tym kontekście uzasadniona wydaje się umowna teoria statutu związkowego, która implikuje odpowiedzialność kontraktową i dopuszczalność ścieżki sądowej dla spraw o roszczenia członków organizacji związkowej w konsekwencji naruszenia statutu przez związek zawodowy. Dopuszczalna wydaje się też odpowiedzialność cywilnoprawna z tytułu naruszenia przez związek zawodowy obowiązków wynikających z reprezentowania członków związku w sprawach wynikających z indywidualnego stosunku pracy, choć wydaje się, że w praktyce przesłanki tej odpowiedzialności byłyby trudne do dowiedzenia. W przypadku naruszenia przez związek zobowiązań cywilnoprawnych w relacjach z podmiotami trzecimi, które nie są związane z treścią postanowień statutu związku zawodowego, odpowiedzialność związkowa kształtuje się jak w przypadku innych osób prawnych, przy czym dla jej dochodzenia kluczowa jest wspomniana wyżej osobowość prawna konkretnej jednostki organizacyjnej związku oraz kwestia na ile stanowi ona samodzielny podmiot prawa. Odpowiedzialność cywilna organizatorów strajku lub akcji protestacyjnej niezgodnej z przepisami ustawy za wyrządzenie szkody jest przewidziana wprost w art. 26 pkt 3 ustawy o rozwiązywaniu sporów zbiorowych. Istotnym problemem w kontekście odpowiedzialności cywilnej z art. 26 ustawy o rozwiązywaniu sporów zbiorowych jest w zasadzie nieograniczona odpowiedzialność za wyrządzoną szkodę, nawet w obliczu naruszenia legalności akcji strajkowej lub protestacyjnej w najmniejszym stopniu. W praktyce może to doprowadzić do poważnych problemów finansowych zarówno duże związki zawodowe, jak i zakładowe organizacje związkowe, co stoi w sprzeczności z wolnością związkową i swobodną realizacją celów przez związki. Kodeks pracy nie zapewnia regulacji odpowiedzialności związków zawodowych za naruszenie postanowień obligacyjnych układów zbiorowych pracy. Umowny charakter postanowień

⁸ P. Grzebyk (2012), *Odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną bezprawnymi działaniami zakładowej organizacji związkowej – problem podmiotu odpowiedzialności*, w: Z. Hajn (red.), *Związkowe przedstawicielstwo pracowników zakładu pracy*, Warszawa: Wolters Kluwer; M. Kurzynoga (2018), *Odpowiedzialność prawna za strajk i inne formy pracowniczego protestu*, Warszawa: Wolters Kluwer.

obligacyjnych układu zbiorowego pracy stanowi przesłankę dla dochodzenia odpowiedzialności kontraktowej i dopuszczenia ścieżki sądowej dla dochodzenia roszczeń związanych z naruszeniem postanowień obligacyjnych układu przez związek zawodowy. Stosowanie powyższych zasad odpowiedzialności cywilnoprawnej może jednak w praktyce napotykać na trudności związane przede wszystkim z transparentnością struktury związku zawodowego, osobowości prawnej jego jednostek organizacyjnych, a także kwestii na ile stanowią one samodzielne podmioty praw. Ponadto, dla dochodzenia odpowiedzialności cywilnoprawnej związków zawodowych istotna jest klarowność w zakresie zasad reprezentacji związku, a także postanowień statutowych.

Kolejny rozdział dysertacji dotyczył regulacji odpowiedzialności karnej związków zawodowych. Przeprowadzona analiza pokazuje przede wszystkim szeroki zakres stosowania tej odpowiedzialności, co budzi wątpliwości z punktu widzenia zgodności ze standardami międzynarodowymi. Chodzi w szczególności o art. 26 ust. 1 i 2 ustawy o rozwiązywaniu sporów zbiorowych, które można uznać za sprzeczne z zasadą *nullum crimen sine lege certa*, w związku ze zbyt dużą nieprecyzyjnością sformułowań. Z kolei zakres sankcji karnych za czyny opisane w tych przepisach naruszają zasadę proporcjonalności wyrażoną w Konstytucji RP i standardach MOP. Ustawodawca wiąże odpowiedzialność karną wynikającą z działalności związków zawodowych przede wszystkim z naruszeniem przepisów ustawy o rozwiązywaniu sporów zbiorowych i ustawy o związkach zawodowych. Odpowiedzialność karna związana z działalnością związkową może też wynikać z przepisów ustawy o stanie wojennym oraz o kompetencjach Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych i zasadach jego podległości konstytucyjnym organom Rzeczypospolitej Polskiej, ustawy o stanie wyjątkowym i ustawy o stanie klęski żywiołowej. Odpowiedzialność karna określona w tych przepisach, zgodnie z ogólnymi zasadami odpowiedzialności karnej, odwołuje się do odpowiedzialności osób fizycznych. Tym samym dotyczy ona ludzi działających w imieniu lub na rzecz związku zawodowego, ale nie związku zawodowego *per se* jako osoby prawnej. Obciążenie odpowiedzialnością karną osób związanych ze związkiem zawodowym będzie jednak istotnie rzutowało na reputację organizacji związkowej, a czasami także na jej bieżącą aktywność. Jak wspomniano wyżej, przepisy implikujące odpowiedzialność karną działaczy związkowych i innych omówionych powyżej podmiotów, zwłaszcza art. 26 ustawy o rozwiązywaniu sporów zbiorowych, są zbyt nieprecyzyjne wobec braku adekwatnych definicji ustawowych. Obejmuje to zarówno kontekst przedmiotowy, jak i podmiotowy odpowiedzialności karnej. Z perspektywy sprawności dochodzenia odpowiedzialności karnej oraz bezpieczeństwa

prawnego osób działających w imieniu związku zawodowego rekomendowane jest rozwiązanie obligujące do przedstawienia informacji o organizatorze strajku lub innej akcji protestacyjnej oraz osobie kierującej nią. Konieczne jest także doprecyzowanie zakresu naruszenia przepisów prawa przez ustawodawcę – aktualne sformułowanie „przepisów ustawy” jest przedmiotem debaty naukowej w ramach doktryny prawa pracy, na ile intencją prawodawcy było odwołanie się do wyłącznie do przepisów ustawy o rozwiązywaniu sporów zbiorowych.

W zbiorowym prawie pracy odpowiedzialność administracyjna występuje w relatywnie ograniczonym zakresie, właściwie jedynie za sprawą charakteru niektórych sankcji za naruszenie prawa. Biorąc pod uwagę, że odpowiedzialność prawna związków zawodowych ujęta w przepisach scharakteryzowanych w tym rozdziale jest rozpatrywana przez sądy powszechne, a nie organy administracji, komentować je można raczej jako odpowiedzialność quasi-administracyjnoprawną a nie odpowiedzialność administracyjnoprawną. Biorąc pod uwagę standardy międzynarodowe, m.in. konwencję nr 87 Międzynarodowej Organizacji Pracy, a także gwarancje niezależności związków zawodowych zawarte w prawodawstwie krajowym, odpowiedzialność *stricte* administracyjna nie powinna mieć zastosowania w odniesieniu do związków zawodowych. Omówiona odpowiedzialność quasi-administracyjnoprawna oznacza w zasadzie odpowiedzialność całego związku zawodowego za niezgodną z prawem działalność jego organu.

Na podstawie analizy polskich przepisów prawa pracy, stwierdzono, że ustawodawca nie zapewnia wytycznych w kontekście odpowiedzialności prawnej związku zawodowego za naruszenie postanowień statutowych. Charakter prawny statutu związku zawodowego determinuje reżimy odpowiedzialności, które mogą znaleźć zastosowanie z tytułu naruszenia jego postanowień. Statut może być traktowany jako umowa w rozumieniu prawa cywilnego, co jest tożsame z przyjęciem umownej teorii statutu związku zawodowego. Statut związku zawodowego determinuje nie tylko uprawnienia i obowiązki członków związku, ale również jest adresowany do organów związkowych i podmiotów uprawnionych do reprezentacji związku zawodowego w relacjach zewnętrznych. To przede wszystkim statut związku powinien określać sankcje w związku z naruszeniem jego postanowień, przy czym nie mogą być to sankcje o charakterze karnym. Będzie to zatem odpowiedzialność wynikająca wprost ze statutu związkowego. Biorąc pod uwagę przyjęty w niniejszej rozprawie umowny charakter statutu, nie jest wykluczone dochodzenie odpowiedzialności o charakterze cywilnoprawnym, zwłaszcza sankcji nieważności.

W rezultacie przeprowadzonych badań stwierdzono również, że nie ze wszystkimi naruszeniami obowiązków przez związki zawodowe można powiązać odpowiedzialność prawną, natomiast zastosowanie może znaleźć odpowiedzialność słusnościowa. Dzieje się tak m.in. w przypadku wykonywania niektórych obowiązków z zakresu reprezentacji w sferze praw i interesów zbiorowych, czy niekiedy w przypadku naruszania statutu związku zawodowego. Przejawem konsekwencji ponoszonych przez związek zawodowy wskutek tego typu naruszeń może być brak poparcia załogi dla określonych aktywności związkowych, lub niewybranie członków zarządu związku na kolejną kadencję.

Trudno o jednoznaczną ocenę efektywności regulacji obejmujących odpowiedzialność prawną związków zawodowych przez pryzmat zgodności z podstawowymi zasadami prawa pracy, spójności z zadaniami przypisanymi związkom zawodowym, a także precyzji językowej i spójności logicznej przepisów prawa. Przeprowadzona analiza pokazała, że w wielu przypadkach konieczne jest sięganie do różnych gałęzi prawa bez wyraźnych wytycznych zapewnionych przez prawodawcę. W licznych przypadkach prawodawca nie określa bowiem konsekwencji niewykonania obowiązków przez związek zawodowy, przy czym możliwe pozostaje dochodzenie odpowiedzialności prawnej przez stronę poszkodowaną. Brak klarownego rozróżnienia uprawnień i obowiązków związkowych, jak również niejednolite podejście do określania odpowiedzialności prawnej za niewykonanie obowiązków przez związek zawodowy, negatywnie rzutuje na ogólną ocenę jakości legislacji w omawianym obszarze. Istnieje również pole do poprawy w zakresie precyzji językowej regulacji, jako że brzmienie niektórych przepisów powoduje wątpliwości co do ich zakresu podmiotowego lub przedmiotowego. Dodatkowo, istotny problem stanowi kwestia osobowości prawnej organizacji związkowej i jej funkcjonowanie jako samodzielnego podmiotu prawa pracy, co determinuje w praktyce zakres odpowiedzialności prawnej związków zawodowych. Biorąc powyższe przejawy nieefektywności regulacji prawa pracy, uzasadnione wydaje się stwierdzenie, że reguły odpowiedzialności związków zawodowych określone przepisami prawa na początku przemian ustrojowych w wielu aspektach nie są adekwatne do obecnego stanu rynku pracy i praktycznych potrzeb podmiotów wchodzących w relacje prawne ze związkami zawodowymi.

Badania przedstawione w dysertacji mają walory naukowe i w dużym wymiarze również praktyczne. Zaprezentowane podejście stanowi wkład w literaturę prawa pracy w zakresie zbiorowego prawa pracy. Zrealizowana analiza dogmatyczna regulacji polskiego prawa pracy i innych gałęzi prawa z perspektywy odpowiedzialności prawnej związków

zawodowych jest pierwszą tego typu pracą w polskiej literaturze, w pełni poświęconą tej tematyce i prezentującą wskazany problem badawczy w sposób kompleksowy. Zrealizowane rozważania mogą być dobrym punktem wyjścia do opracowania rekomendacji *de lege ferenda* w obszarze odpowiedzialności prawnej związków zawodowych. Tego typu badania nie tylko pomagają w rozwoju doktryny prawa pracy, ale również mogą przyczynić się do lepszego zrozumienia problemów społecznej gospodarki rynkowej związanych z funkcjonowaniem związków zawodowych. Ponadto, rozważania ujęte w rozprawie mogą być wartościowe dla prawodawcy, m.in. w ramach procesu stanowienia prawa, jak i ewaluacji obowiązujących regulacji.